

Rudolf GRULICH

Nekoliko stoljeća u Rusiji kod kuće*

Prigovor Moskovskog patrijarhata da Katolička Crkva provodi prozelitizam jest neosnovan

Pravoslavni moskovski patrijarh Aleksij II. u zadnje je vrijeme više puta predbacio prozelitizam Katoličkoj Crkvi, kao i da Rim prodire u "kanonski prostor" Rusije, koji da pripada samo Pravoslavnoj Crkvi. Ovaj prigovor je potpuno neosnovan, jer danas postoje u Rusiji samo dvije Apostolske administrature, Moskva i Novosibirsk, odakle katolički biskupi skrbe kako za europski tako i za azijski dio Rusije. No, u isto vrijeme rezidira samo u Njemačkoj petnaest pravoslavnih biskupa: šest grčkih, tri ruska, po jedan bugarski, srpski, rumunjski, armenski, koptski i nestorijanski. Ni jednom katoličkom ili evangeličkom biskupu ne pada na pamet nazivati ove pravoslavne biskupe osvajačima ili im predbacivati prozelitsvo.

Prigovori moskovskog patrijarhata su neopravdani i zbog toga što je Katolička Crkva već stoljećima "kod kuće" u Rusiji, jednako tako i u Bjelorusiji i Ukrajini, koje su pripadale carstvu. Ovo jasno pokazuje jedan jubilej ove godine: Nakon što je car Nikola I. bio u Rimu u prosincu 1845. i tamo dva puta susreo papu Grgura XVI., došlo je 7. kolovoza 1847. do konkordata s papom Pijom IX. Tada je to pobudilo veliko zanimanje, jer je car u prethodnim godinama vršio snažan pritisak na sjedinjene grkokatolike, tako da ih je bio priključio Pravoslavnoj Crkvi, što je bilo zaključeno na sinodi u Polocku 1839. Za katolike latinskog obreda konkordat je potvrdio postojeće biskupije, kojima je čak bila pridodana još jedna.

* Članak, kojemu je izvorni njemački naslov: *Seit Jahrhunderten in Rußland zu Hause. Der Vorwurf des Moskauer Patriarchats, die katholische Kirche betreibe Proselitentum, ist abwegig*, objavljen je doduše još 12. kolovoza 1997. u novini *Deutsche Tagespost* (br. 97, str. 4), ali zbog činjenice što Srpska pravoslavna Crkva u svim značajnijim pitanjima glede odnosa spram Katoličke Crkve slijedi stavove Ruske pravoslavne Crkve, smatramo korisnim učiniti ga dostupnim i čitateljima ovoga časopisa. *Uredništvo*.

Početak novoga vijeka bilo je već katolika u Moskvi. Češki isusovci podigli su za vrijeme "njemačke slobode" 1706. i 1707. umjesto drvene kapale kamenu crkvu, u koju su stavili prve božićne jaslice. Sjedište nadbiskupije Mohilev bio je kraljevski glavni grad St. Petersburg, u kojem se također nalazila kraljevska Rimokatolička duhovna akademija i bogoslovija. U Saratovu na Volgi, dijeceza Tiraspol, postojala je također bogoslovija za ruske Nijemce. Prije Prvog svjetskog rata studirali su na Duhovnoj akademiji studenti iz 12 biskupija a bogoslovija zajedno s pripravnničkim kursom brojila je 160 studenata. Katolička Crkva imala je u glavnom gradu također dvije gimnazije i jednu područnu školu. Na bogosloviji su se pored starih jezika učili i ruski, njemački, francuski i latgalski.¹

Već 1850. iznosio je broj katolika u St. Petersburgu 28.000, među kojima je bilo puno Poljaka i Nijemaca. U cijelom gradu bilo je 13 katoličkih crkava i kapela. God. 1914. iznosio je broj njemačkih katolika u St. Petersburgu više od pet tisuća, a broj njemačkih protestanata je bio blizu pedeset tisuća. U moskovskom dekanatu postojale su dvije župe i jedna filijala. Istom dekanatu su pripadale župe Nishnij Novgorod, Rjasan i Tver sa 33.000 vjernika. U cijeloj Rusiji do Prvog svjetskog rata moglo se graditi nove crkve.

Kada su kod prve diobe Poljske Latgalija i Bjelorusija pripojene Rusiji, narastao je broj katolika od desetak tisuća na nekoliko stotina tisuća. Broj katolika se također povećao naseljavanjem njemačkih kolonista na rijeci Volgi. Franjevci i kapucini imali su već u 18. stoljeću svoje samostanske filijale u St. Petersburgu, Moskvi, Astrahanu i Jamburgu, koje su bile podčinjene rimskoj Kongregacije za širenje vjere ili nunciju u Varšavi.

Poslije prve razdiobe Poljske imenovala je carica Katarina Velika jednog biskupa za Bjelorusiju, kojeg je 1782. promaknula u nadbiskupa Mohileva. Nakon druge i treće diobe Poljske bile su pripojene Rusiji daljnje dijeceze latinskog obreda: Livland, Samogicija, Vilna, Luck i Kamenec. Carica je tada odredila nove granice dijeceze Livland, a neke dijeceze dokinula bez papine dozvole. Umjesto njih osnovala je dvije nove. Njezin sin i nasljednik Pavao I. opozvao je njezinu odluku te dozvolio u ruskom carstvu šest dijeceza: nadbiskupiju Mohilev i biskupije Vilna, Samogicija, Minsk, Luck i Kamenec. Mohilev je bila najveća katolička biskupija na svijetu, jer se protezala od Bjelorusije do tada ruske Aljaske.

¹ Latgalija je istočna regija Latvije nastanjena pretežno doseljenicima iz Poljske. Napomena Prevoditelja.

Za vrijeme carice Katarine isusovci, koje je 1773. papa bio dokinuo, održali su se u Rusiji, što je papa Pio VII. službeno 1801. potvrdio prije nego je 1815. Družbu ponovno odobrio za cijelu Crkvu.

Konkordatom iz 1847. osigurano je opstojanje crkvene provincije Mohilev s biskupijama Vilna, Samogicija, Minsk, Luck i Kamenec. Osim toga, konkordatom je dogovoreno osnivanje nove biskupije za rusko-njemačke katolike, koja će prvo dobiti ime Herson a kasnije Tiraspol. Biskupovo sjedište postao je Saratov na Volgi. Pastoral katoličkih Armenaca bio je posebno ureden konkordatom, koji je osim toga jamčio daljnje postojanje varšavske crkvene provincije s njezinih osam biskupija.

U borbi protiv Katoličke Crkve u Rusiji, koja je po volji Lenjina 30. 12. 1922. pretvorena u Sovjetski Savez, možemo razlikovati tri razdoblja. Prvo su bile likvidirane stare biskupije i protjerani biskupi. Onda je Staljin uspio razbiti hijerarhiju koju je biskup Michel d'Herbigny potajno bio zaredio. Napokon 1939., odnosno 1940. dospjela su s istočnom Poljskom i Baltikom cijela katolička područja i biskupije po prvi put pod sovjetsku vladavinu, a zatim 1944/45. po drugi put.

Nadbiskup Mohileva Eduard von Ropp bio je prvi katolički biskup uhapšen već 1919. i protjeran nakon višemjesečnog zatvora. Njegov nasljednik Johann Cieplak bio je 1922. zatvoren a 1923. osuđen na smrt. Bio je optužen da je pokušao osnovati "jednu kontrarevolucionarnu organizaciju, s ciljem pobune protiv zakona i odredaba sovjetske vlade". Jedini "prijestup" je bio da su on i s njim optuženi držali vjersku pouku, koja je bila zabranjena dekretom od 21. siječnja 1921. za osobe ispod 18 godina i da su se odupirali predati crkvene predmete (kaleže i drugo). Cieplak je bio kasnije zamijenjen za poljskog komunista i protjeran u Poljsku. Njegov generalni vikar Konstantin Budkiewicz bio je smaknut na veliki petak 1923. Dan nakon smaknuća pisalo je u listu "Pravda": "Zašto ne pokrenuti proces protiv rimskog pape? Cieplakov proces je dokazao da je najodgovornija osoba u organiziranom opiranju kontrarevolucionarnih svećenika protiv zapljenjivanja crkvene imovine papa iz Rima. Njega treba osuditi pred revolucionarnim sudom. Proces i nedavna osuda... dokazali su, da je katolički kler neobuzdani neprijatelj vojske, vlade, seljaka i radnika."

Kako bi omogućio dušebrižništvo u promijenjenim uvjetima novoga režima, Rim je podijelio Sovjetski Savez u devet crkvenih jedinica.

No, do 1925. bili su svi biskupi prognani ili izgnani. Msgr. Slivovski, biskup Vladivostoka, prebjegao je u Kinu. Zato je Vatikan pokušao 1926. reorganizirati crkvenu upravu preko predsjed-

nika papinske komisije za Rusiju, isusovca Michela d'Herbignyja. Umjesto starih biskupija Mohilev i Tiraspol trebalo je stvoriti devet novih crkvenih područja: Moskva, Lenjingrad, Mohilev-Minsk, Harkov, Kasan-Samar-Simbirsk, Odesa, Saratov, Kavkaz i Georgija. Četiri za to predviđena administratora potajno je za biskupe zaredio d'Herbigny, koji je od Eugeniya Pacellija, nuncija u Berlinu i kasnijeg pape Pija XII., primio ređenje i tri puta bio u Sovjetskom Savezu. Za Moskvu zaredeni Aleksander Neveu bio je Francuz, koji je desetljećima djelovao kao dušebrižnik kod Donkozaka. Biskup Mohilev-Minska Boleslas Sloskans bio je Latvijac ali je izvanredno govorio bjeloruski i ruski. Biskup Lenjingrada Anton Malecki je bio Poljak, a biskup Odesa Aleksander Frizon porijeklom je iz rusko-njemačke obitelji.

Sovjetske vlasti uskoro su uhapsile trojicu od ovih biskupa, od kojih su Malecki i Sloskans, nakon dugogodišnjeg zatvora zamijenjeni za komunističke špijune zatvorene u Pojlskoj i Latviji. Biskup Neveu živio je u Moskvi do 1936. kada je zbog bolesti otišao u Francusku, odakle mu je bio zabranjen povratak u Moskvu. Biskup Frizon je bio smaknut 1937. nakon dugog zatvora. Otada je Katolička Crkva u Rusiji bila bez hijerarhije. Tada je započela borba sovjetskih vlasti protiv dušebrižnika na župama. Do početka Drugog svjetskog rata bilo je više procesa protiv svećenika "kao špijuna i tajnih agenata inozemnih sila".

Bilo je to vrijeme dijaspore u podzemlju, prije svega u prisilnim radnim logorima. Za to vrijeme ustvrdio je Walter Kolarz u svome standardnom djelu *Religije u Sovjetskom Savezu*: "Pritvoreni svećenici improvizirali su službe Božje, ispovijedali, što više i krstili određeni broj ljudi i tako primali u krilo rimske Crkve nekatoličke kršćane u Sibiru, europskom Arktiju, posebno u području Vorkuta. Misna žrtva je slavljena na nemogućim mjestima: u rudarskim oknima, u kutcima zatvorskih baraka, što više i u zatvorskim uredima, koje su vodili zatvorenici. Tko nije osobno mogao sudjelovati u službi Božjoj, dobivao je pričest od suzatvorenika. Kaleži i oltarnjaci bili su skranje primitivni. Misno vino se proizvodilo iz osušenih groždanih bobica, kada se nije moglo prokrijumčariti u lager. Hostije su pečene od pšeničnog brašna. Amnestije poslije Staljinove smrti donijele su slobodu većini zatvorenih katolika i tako dovršile herojsko poglavlje u povijesti Katoličke Crkve."

Kao primjer koliko je Katolička Crkva izvanjski stradala, može se navesti Lenjingrad: u starom St. Petersburgu, koji je poslije smrti Lenjina preimenovan u Leningrad, bio je, kako je spomenuto, jedan nadbiskup, kaptol, Duhovna akademija, bogoslovi-ja, 13 katoličkih crkava. Osim nadbiskupa, kaptola, Akademije i

bogoslovije, potpuno su iščezle također crkve sv. Kazimira i sv. Bonifacija. Crkva sv. Katarine u ulici Nevski, koja je posvećena 1783. ostala je zatvorena od 1922. Unutar crkve sve do devedesetih godina nalazilo se skladište za bicikla. Liturgijske predmete i misnice dobilo je lenjingradsko kazalište.

Crkva Marijina uznesenja u ulici Krasnoarmejskaja pretvorena je u studentski dom. U bogosloviji je smješten institut za farbanje metala. Crkva sv. Stanislava (Pecatnikova ulica 2) služila je kao skladište za krzna. Od crkve sv. Marije u ulici Arsenal'naja br. 8 danas je moguće vidjeti samo divlju travu, jer je crkva spaljena 1925. a župna kuća i groblje služilo su kao kamenolom. Crkva Srca Isusova (Batjuskina 1) pretvorena je u stambeni blok. Preostala je samo "francuska crkva" Notre dame de France (Kovenskiy Pereulok br. 7), u kojoj litvanski župnik Josip Pvilonis obslužuje poljske, litvanske, latvijske i druge katolike. Crkva potječe iz 1880. Pored 13 crkava (od čega je osam župnih) bilo je daljnjih 9 kapelica do 1917. kao i 2 katoličke škole, koje su također nacionalizirane.

Napokon je Gorbačova "perestrojka" donijela promjenu stanja: 1989. bio je postavljen biskup za Bjelorusiju, kojega je papa 1991. premjestio u Moskvu. Rusko-njemački isusovac Josef Werth imenovan je 1991. biskupom Novosibirsk. On je bio imenovan u travnju, dakle prije raspada Sovjetskog Saveza. Istovremeno je papa Ivan Pavao II. imenovao nadbiskupa Mohileva sa sjedištem u Minsku, glavnom gradu Bjelorusije. Tamo su nastale nove dijeceza Grodno i Pinsk.

Budući da još ni izdaleka nisu otklonjene sve nepravde sovjetske vlasti prema Katoličkoj Crkvi, neopravdane su najnovije tvrdnje rusko-pravoslavnog patrijarha. Patrijarh Aleksij je prošle godine zauzeo stare sovjetske pozicije i u slučaju osamostaljenja Estonske pravoslavne Crkve, jer je tek Staljin dva puta (1940. i 1944.) Estonsku pravoslavnu Crkvu podčinio moskovskoj jurisdikciji.

Treba uvidjeti razloge za ovakvo držanje Ruske pravoslavne Crkve. Ona je uvijek bila pod utjecajem režima i KGB-a. Duhovni preporod bit će jedan dugotrajan proces. Potresna je činjenica da neki pravoslavno orjentirani krugovi nekritički preuzimaju stav moskovskog patrijarhata prema Katoličkoj Crkvi. "Ovi krugovi škode najviše Pravoslavnoj Crkvi", čuje se iznova iz moskovskih reformnih krugova, "jer oni onemogućuju neophodno novo osvješćenje naše Crkve, kojoj je perestrojka vrlo potrebna. Mi moramo nanovo promisliti i također priznati sukrovnju, da je Pravoslavna Crkva radila zajedno sa Staljinom protiv drugih kršćanskih Crkava."

S njemačkoga preveo Niko Ikić